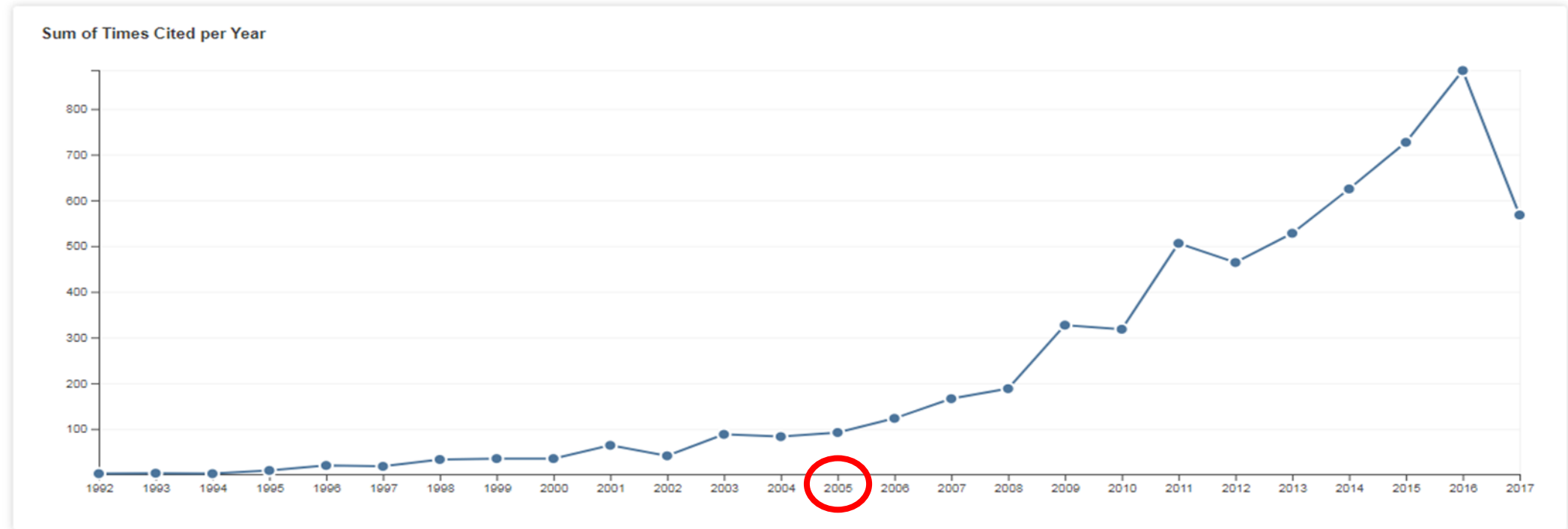

Fás-erdős legeltetési rendszerek jelenlegi helyzete és természetvédelmi vonatkozásai

Varga Anna, Saláta Dénes, Samu Zoltán Tamás, Bölöni János, Zlinszky András, Molnár Ábel, Babai Dániel, Biró Marianna, Vityi Andrea, Bede-Fazekas Ákos, Molnár Zsolt

Portugália, *Montado Évora térségben*

Nagy-Britannia, *Epping Forest*

Célkitűzések

1. A külterjes szarvasmarha-, juh- és sertéslegeltetés során milyen élőhelyeket hasznosítottak a Kárpát-medencében az elmúlt 80 évben, és milyen szerepük volt a fásszárú az élőhelyeknek
2. Fáslegelők tájökológiai és természetvédelmi helyzete (adatbázis): kiterjedés, használat, növényzeti borítás, természetvédelmi helyzet
3. Az ember szerepének feltárása a magyarországi fás-erdős legeltetési rendszerek elmúlt 200 éves történetében
4. A jelenlegi hagyományos ökológiai tudás, természetvédelmi és gazdálkodói gyakorlat és tudás feltárása

Kutatási objektum definiálása

„**Legelőerdő** gulyaállással Bogyiszló határában, az „Ásott Duna” parjtán „Kasztóban”. In: Andrásfalvy (2007),
fotó: Bali János

Tölgyfás legelő

ÖKOLÓGIAI ÁLLAPOT-FELMÉRŐ ADATLAP

Helyi jelentőségű védett természeti terület neve: Bogyiszlói Tölgyfás legelő

„Fás legelő”

forrás:<http://shgemenc.blogspot.hu>

Helyi megnevezések: **erdő, legelő,
Kasztói-legelő, Kasztói-őstölgyes**

Kutatási objektum definiálása

Bölöni et al. 2011: Magyarország élőhelyei; Vegetációtípusok leírása és határozója - ÁNÉR 2011

P45 Fáslegelő, fáskaszáló, legelőerdők, gesztenyeligetek:

„Emberi használat, legeltetéssel és/vagy kaszálással kialakított, fás-gyepes élőhelyek. Az eredeti vagy telepített fás növényzet sokszor tájképileg is jellemző. A fák láthatóan nem zárt állásban nőttek: szinte mindig alacsonyan elágazók, vastag oldalágakkal, sokszor csaknem a földig ágak, koronájuk terebélyes, törzs- és koronaátmérőjük nagy. A fák legalább részben idősek, minimális átmérőjük 30-40 cm, de elérheti az 1 m-t is. Többnyire csak mozaikként értelmezhető élőhely, ahol a gyepkomponenst külön is célszerű jellemezni.”

Mosqueara-Losada et al. 2009: Definitions and components of agroforestry practices in Europe

Silvopastoral systems : fásszárú növényzet és állattartás összekapcsolódása. A fásszárú növényzet lombkorna borítása a zárt erdőtől a szinte teljesen nyílt területekig változhat.

Csathó A., Bede Á., Molnár Zs. & Varga A. 2017:

Silvopastoral systems magyar megfelelője: **Fás-erdős legeltetési rendszerek**

Anyag és Módszer

Ember szerepének feltárása

- Írott források (*erdészeti szakirodalom 19. század közepétől, néprajzi irodalom (19-20.század első felére)*)
- Kvalitatív és kvantitatív társadalomtudományi módszerek
Strukturált, félig-strukturált interjúk, résztvevő megfigyelés

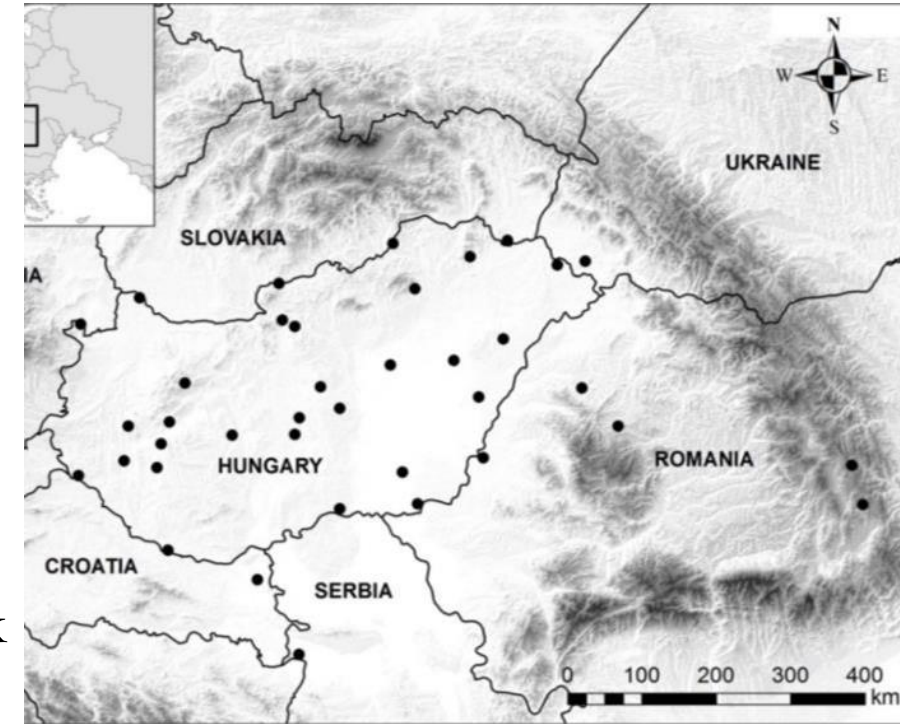
Témakörök:

- Ökológiai emlékezet, tájtörténeti adatok
- Hagyományos ökológiai tudás
- Jelenlegi gyakorlati tapasztalatok, problémák és jó gyakorlatok

Érdekcsoportok:

- Hagyományosan legeltető pásztorok
- Gazdálkodók
- Természetvédelmi szakemberek (irodai, örök)

Kutatási terület

kiemelt régiók:

Bakony és Balaton-felvidék, Bereg,
Belső-Somogy

Anyag és Módszer

Fáslegelők tájökológiai és természetvédelemi helyzete (adatbázis)

Források

MÉTA adatbázis

Haraszthy et al. 1997

saját terepi adatok

tájtéka.hu

Bank et al. 1994: Baranya m.

Sonnevend 2006: Veszprém m.

Dénes 2006: Zala m.

Saláta 2017: Északi-középhegység

Felhasznált térképek

Arc Map-Base Map 2010

Corona műholdfelvétel 1960

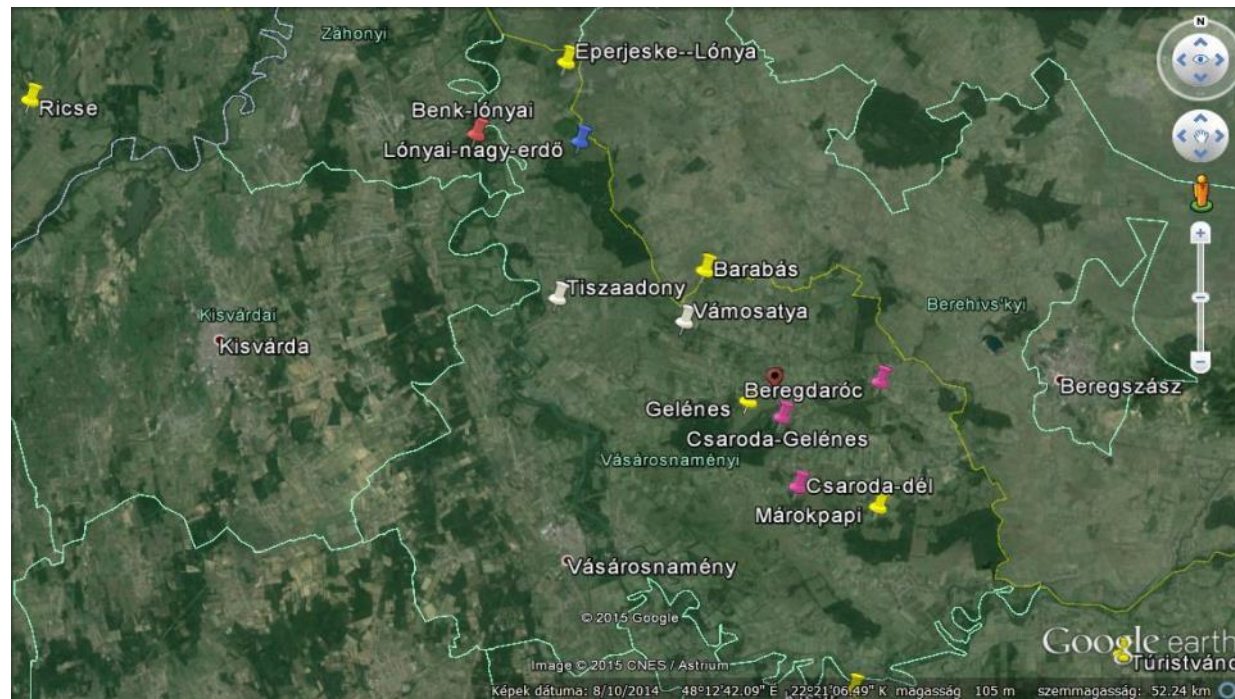
Ellenőrzés során használt térképek:

NÉBIH-erdőtérkép

fentrol.hu

1941-es katonai felmérés

Google Earth

Rögzített adattípusok

Kiterjedés

Természetvédelmi státusz

Használat és fásszárú-borítottság (1960)

Használat és fásszárú-borítottság (2010)

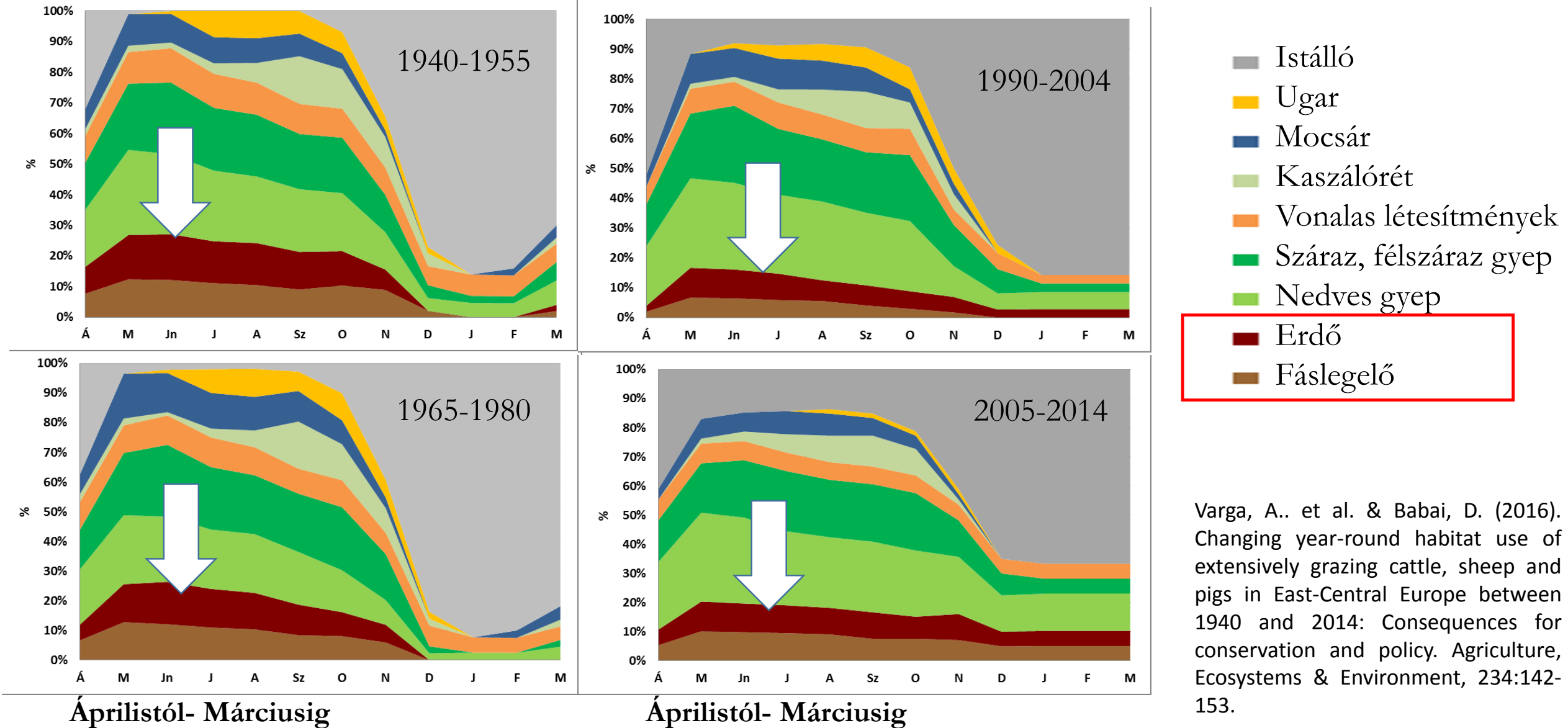
Zólyomi féle pot. Vegetáció

Feltártság

Eredmények

Szarvasmarha

1940 és 2014 között a kárpát-medencei hagyományos legeltető állattartás során használt élőhelytípusok között a **fáslegelők, cserjések, erdők és erdőszélek is jelentős szerepet** játszottak mind a szarvasmarha, a juh és a sertés esetében.

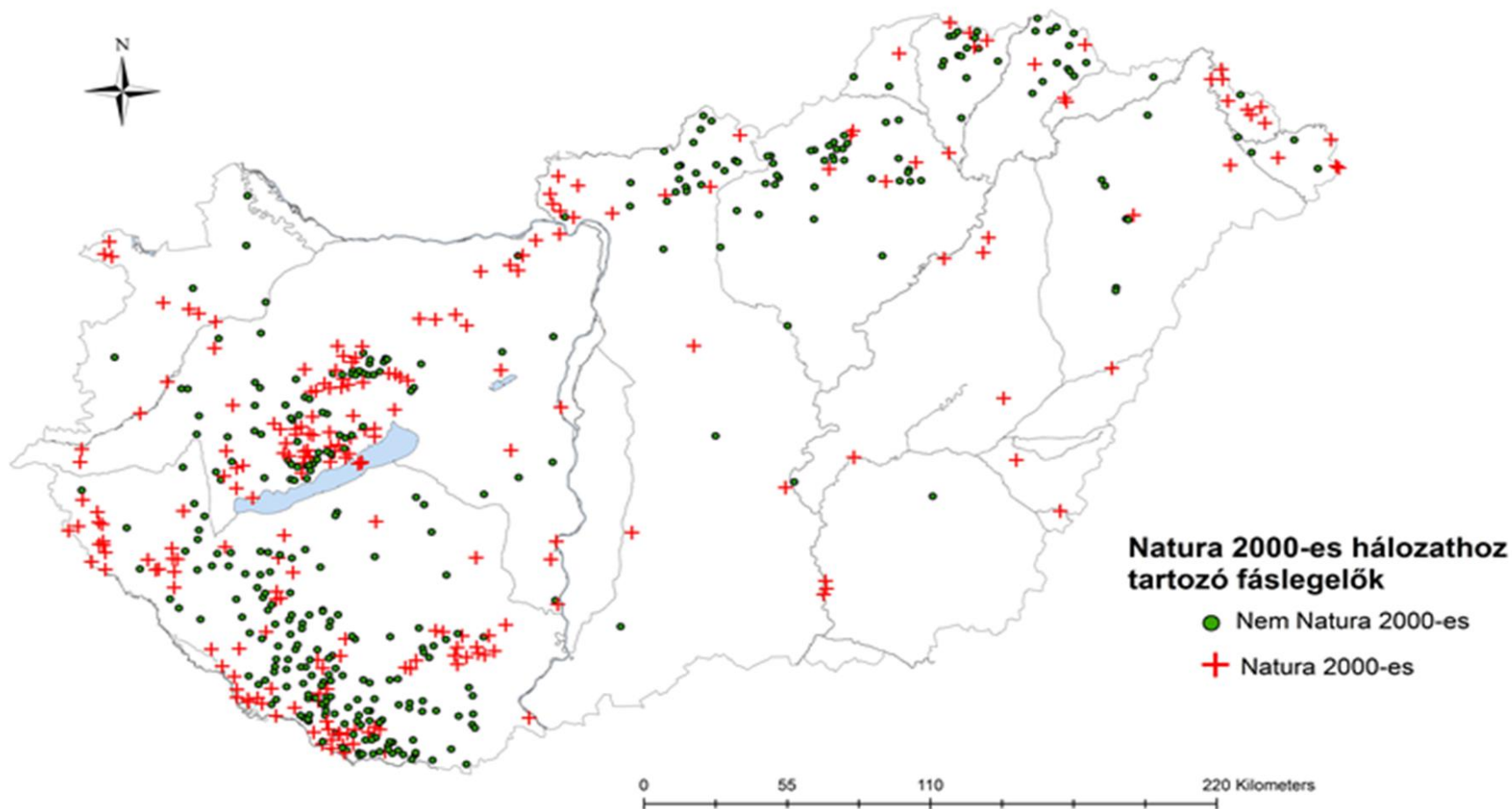

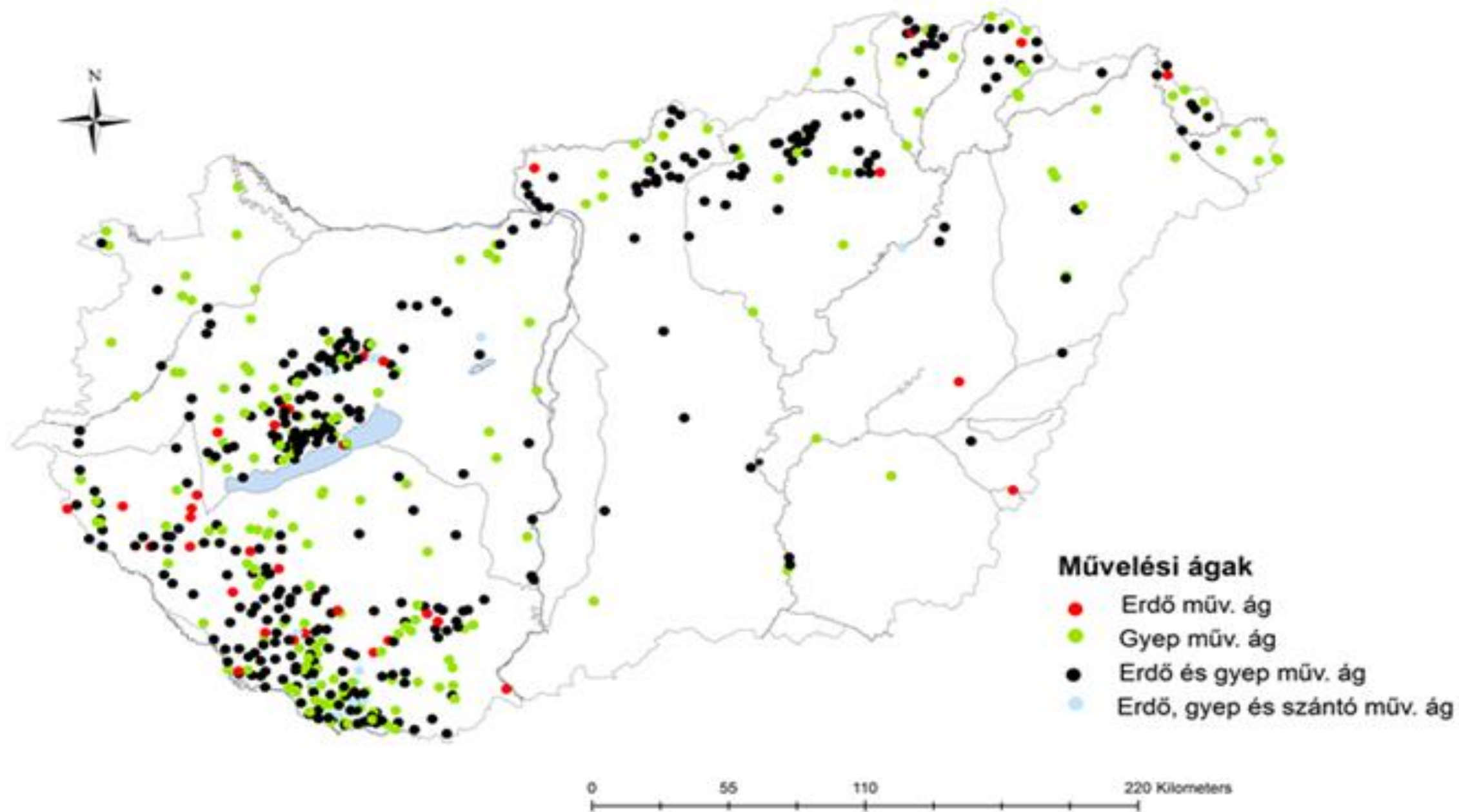
Varga, A.. et al. & Babai, D. (2016). Changing year-round habitat use of extensively grazing cattle, sheep and pigs in East-Central Europe between 1940 and 2014: Consequences for conservation and policy. Agriculture, Ecosystems & Environment, 234:142-153.

Magyarországi fáslegelők **térinformatikai adatbázisa**

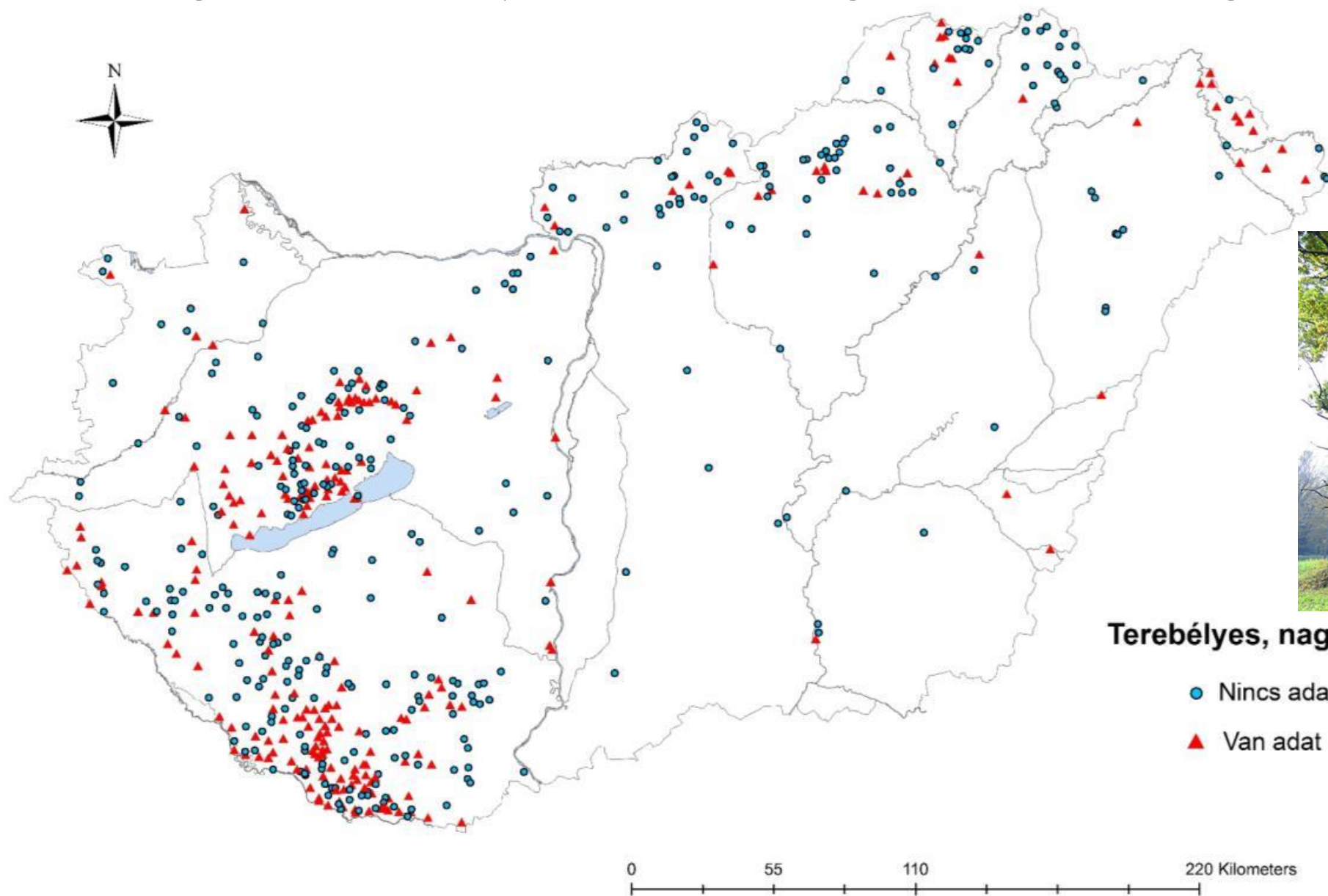
Jelenleg kb. 33 000 ha, 573 darab fáslegelőt regisztráltunk 2016. novemberéig

- 88%-uk 1960-as években is fáslegelő volt
- 26%-ról áll rendelkezésre részletesebb ökológiai, tájhasználati és természetvédelmi információ

Fáslegelők szinte teljes feltáráatlansága és ismeretlensége!?

Terebélyes, nagy fa előfordulás

● Nincs adat

▲ Van adat

Péterhida,
Somogy m.

A fás-erdős legeltetési rendszerek **országos szintű változása az elmúlt 200 évben**

Legelő és erdő elkülönözése

Használat felhagyása

Mária Terézia
féle urbárium

Legeltetési
társulatok

Trianon

II. világháború Tsz-ek létrehozása

Bedő Albert - Legelők javítása

Földes J. *Ligetes legelők létrehozása*

Erdei legeltetés

Benkovits K.: betiltása
Legelőfásítás

Újbóli haszonba vétel

Tsz-ek megszűnése

EU-csatlakozás

Felhagyott területek

Agrár-erdészeti innováció

Haraszthy L. :

A fás legelők természetvédelme

Erdei legeltetés engedélyezése

Varga A, Ódor P, Molnár Zs, Bölöni J (2015): The history and natural regeneration of a secondary oak-beech woodland on a former wood-pasture in Hungary. *Acta Soc Bot Pol* 84(2):215–225.

Hartel T, Plieninger T, Varga A (2015): Wood-pastures in Europe. In: Kirby K, Watkins C (ed) *Europe's Changing Woods and Forests: From Wildwood to Managed Landscapes*. CAB. pp. 61-76.

A fáslegelők esetében a P45 Á-NÉR definícióban

„az emberi használat” általi meghatározottság – Hagyományos ökológiai tudás

- (1) a tölgy- és vadgyümölcsfák előnybe részesítése és
- (2) a fák egyedi kezelése

Bogyiszló, Tolna m.

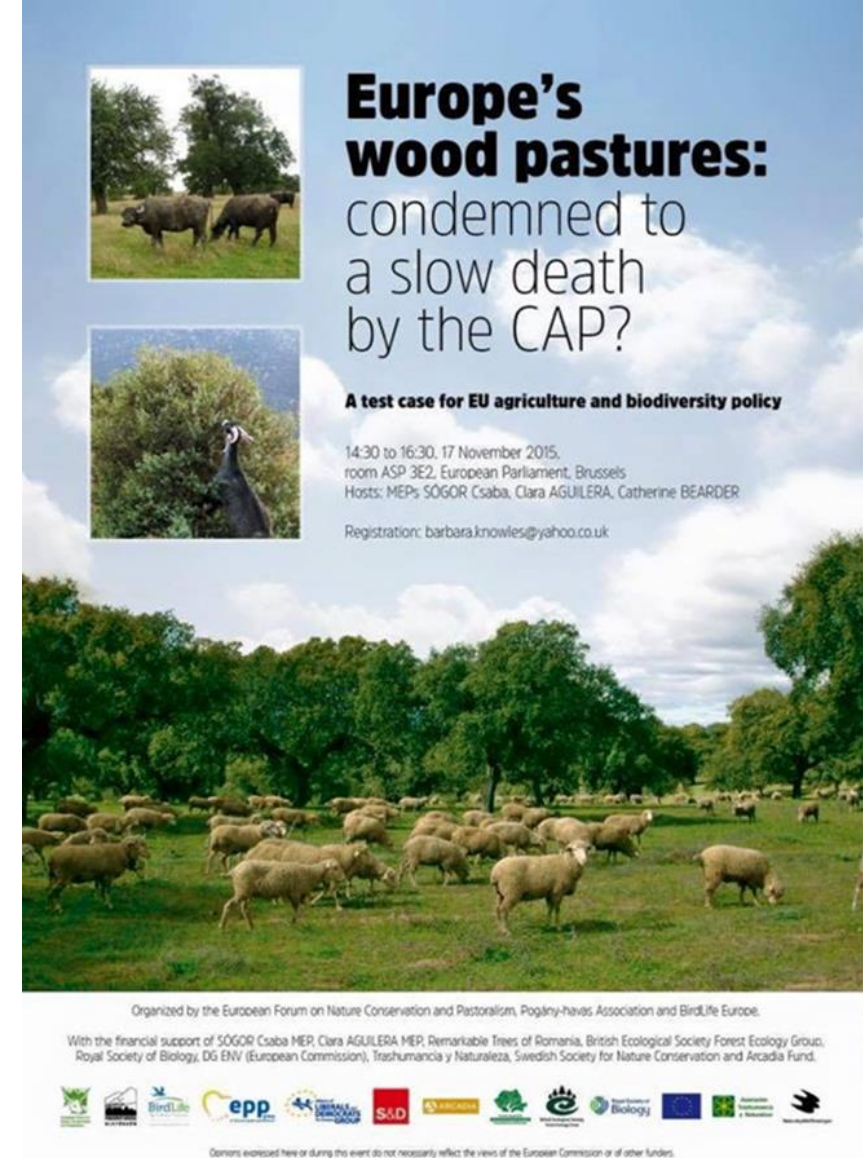
- (3) a cserjeszint irtásának és meghagyásának az összehangolása a csemeték és a gyepszint védelme érdekében

Hidegkút, Veszprém m.

A fáslegelők megőrzésével kapcsolatos ökológiai, **természetvédelmi és gazdálkodásbeli problémák** országos és helyi szinten:

1. a tájhasználat felhagyása és az emiatt bekövetkező becserjésedés, beerdősülés
2. a részben ebből is adódó jogszabályi akadályok
Földalapú támogatás & Erdőtörvény
3. a megfelelő tudással rendelkező pásztorok hiánya
4. az agrártámogatásokhoz kapcsolódó előírásokban a táji, élőhelyi és kulturális adottságok figyelmen kívül hagyása.

Europe's wood pastures:
condemned to a slow death by the CAP?

A test case for EU agriculture and biodiversity policy

14:30 to 16:30, 17 November 2015,
room ASP 3E2, European Parliament, Brussels
Hosts: MEPs SÓGOR Csaba, Clara AGUILERA, Catherine BEARDER
Registration: barbara.knowles@yahoo.co.uk

Organized by the European Forum on Nature Conservation and Pastoralism, Pogany-havas Association and BirdLife Europe.
With the financial support of SÓGOR Csaba MEP, Clara AGUILERA MEP, Remarkable Trees of Romania, British Ecological Society Forest Ecology Group, Royal Society of Biology, DG ENV (European Commission), Trashumancia y Naturaleza, Swedish Society for Nature Conservation and Arcadia Fund.

Logos of partner organizations: epp, S&D, and others.

Opinions expressed here or during this event do not necessarily reflect the views of the European Commission or of other funders.

Molnár, Zs., Kis, J., Vadász, CS., Papp, L., Sándor, I., Béres, S., Sinka, G. & Varga A. (2016): Common and conflicting objectives and practices of herders and conservation managers: the need for a conservation herder – Ecosystem Health and Sustainability 2:16.

Természetvédelmi kezeléseken túl...

Javaslatok a fás-erdős legeltetési rendszerek értékeinek megőrzésére vonatkozóan

❖ Gasztronómia

Gazdálkodók támogatása fáslegelőkről származó élelmiszerek fogyasztásával

**Gasztroangyal tv műsor
„Fás legelők” része**

❖ Oktatás

Fáslegelők, pásztorvilág ismeretének oktatása tantervbe illesztve

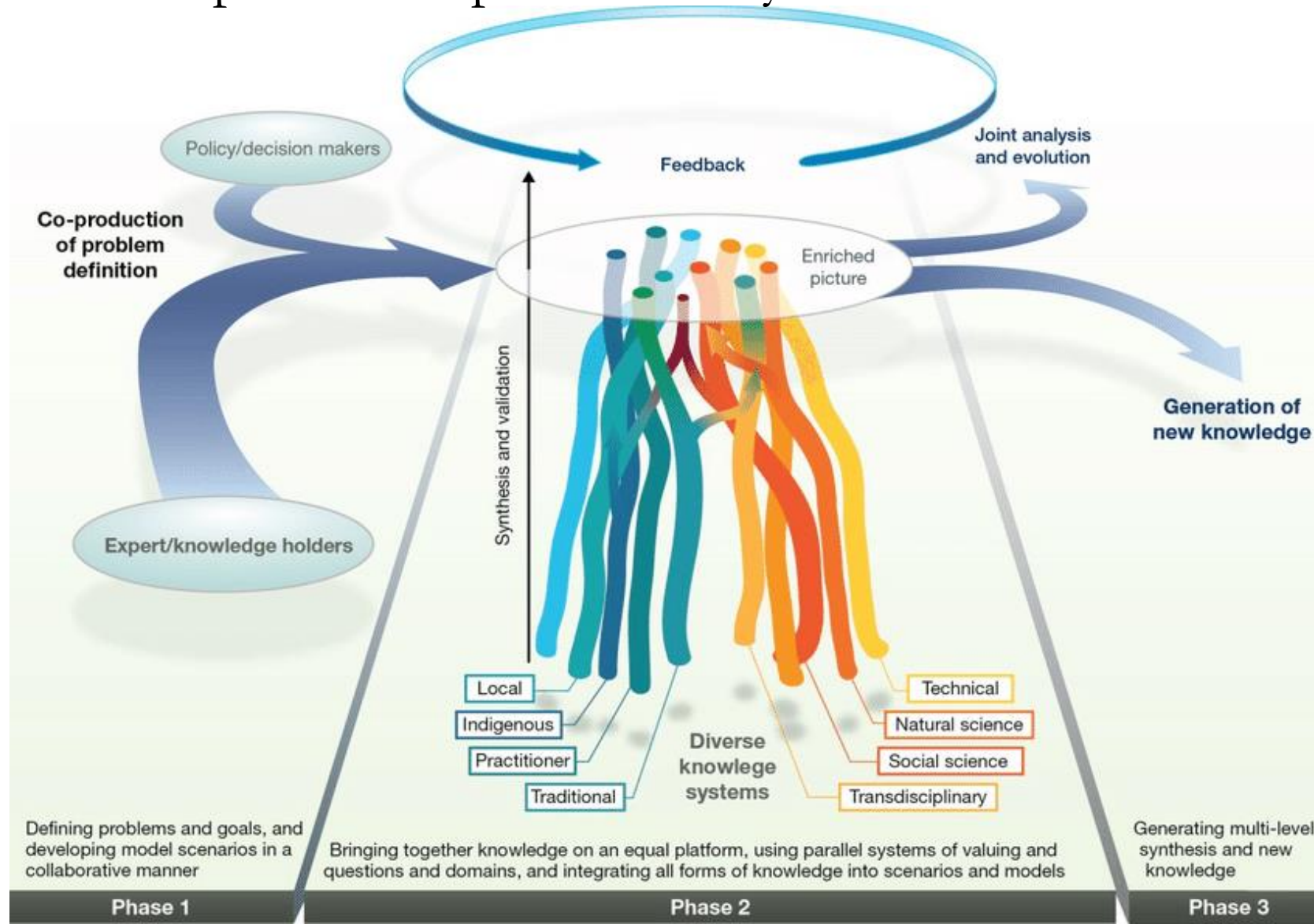
Fáslegelők és „ősfák” kutatása és oktatása általános iskolai keretek között: *A bogoyiszlói Kasztó-projekt*

Összefoglalás

- ❖ A magyarországi fás-erdős legeltetési rendszerek jellege az európai mérsékelt övre jellemző gyakorlati elemekkel és jelleggel bír. A fáslegelők egyértelműen emberi közreműködéssel létrejött és fenntartott kiemelkedő természeti és kulturális értékű élőhelyek.
- ❖ Használatuk során a táji adottság és jószág fejével való gondolkodás, ill. a legeltetést végző közösség a hagyományos ökológiai tudás létrejöttéhez járult és járul ma is hozzá.
- ❖ A természeti értékek megőrzéséhez a szellemi kulturális örökség részét is képező hagyományos ökológiai tudás átadásában és hosszú távú fenntartásában a felhagyott tájhasználati módok, mint például a fáslegelők használatának újraélesztése kulcsfontosságú szereppel bír.

Különböző tudásrendszerek megismerésének és integrációjának a fontossága a természet (*man made*) megértése során, illetve a közös tanulási módok kialakításának alapvető szerepe a hatékony természetvédelem!

Kép forrása:
IPBES, 2016

Köszönettel tartozunk azon pásztoroknak, gazdálkodóknak és természetvédelmi szakembereknek, akik segítették munkánkat és megosztották velünk tudásukat!

Köszönjük a támogatását AGFORWARD NO. 613520, AFINET és az OTKA K, 119478 projekteknek!

varga.anna@gmail.com